

Asia: HE 136/2014 vp laeiksi perusopetuslain 13 §:n ja lukiolain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

1) Osallistujien vähimmäismäärästä velvollisuudelle järjestää oman uskonnon opetus. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnon 7.11.2014 (PeVL 37/2014 vp) nojalla tätä vähimmäismäärää ei vastoin HE:n lakiehdotuksia voi säätää rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaiselle uskonnon opetukselle korkeammaksi kuin valtionkirkon mukaiselle.

Lausunnossamme 9.9.2009 perusopetuksen tuntijakoa valmistelleen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän ehdotuksista yhdistyksemme vastusti tätä samaa ehdotusta epäyhdenvertaisesti ortodoksista uskonnonopetusta suosivana.

Nyt mahdollisesti vähimmäismäärää nostetaan yhdenvertaisesti — on puhuttu viiden rajasta —, mutta silloin se kaiketi koskisi myös elämäntutkimustiedon opetusta. On siksi syytä puhua elämäntutkimustiedon opetuksen puolesta.

2) Elämäntutkimustiedon opetuksen uhkana huonot järjestelyt. Lukuisia kanteluita niin kuntien tiedotteista ja lomakkeista kuin Opetushallituksen muistioista ja uusimmistakin ohjeista eduskunnan oikeusasiamiehelle tehneenä tiedän, että elämäntutkimustiedon opetuksen järjestelyt ovat sisältäneet ja sisältävät lainvastaisuuksia. Korrekrit järjestelyt tukisivat oppiaineen asemaa ja ennen kaikkea parantaisivat uskonnonvapautta.

3) Perusopetuslain 13 §:ssä tarkoitettu tahdonilmaisuuksien vaadittava huoltajien yhteiseksi. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätöksen 2004:99 mukaan, kun otetaan huomioon uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentti ja lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 §, toinen huoltajista ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman lapsen osallistumisesta [oppilaiden enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan mukaiseen] uskonnonopetukseen. Tässä perusteluina käytetyt lainkohdat sanovat erityisesti, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät lähtökohtaisesti huoltajat yhdessä ja että asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä.

Esitin 29.8.2006 opetusministeriölle KHO:n päätökseen nojautuen, että perusopetuslain 13 § muutetaan niin, että 1 momentissa tarkoitettu huoltajan ilmoitus, 3, 5 ja 6 momenteissa tarkoitettu huoltajan pyyntö ja 4 momentissa tarkoitettu huoltajan päätös muutetaan vastaavasti muotoon huoltajien yhteinen ilmoitus, huoltajien yhteinen pyyntö tai huoltajien yhteinen päätös. (Tällöin tarvittaneen myös sama poikkeussäännös kuin on lapsen uskonnollisesta asemasta päättämisen suhteen uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin viimeisessä virkkeessä eli siis seuraava: ”Jos tuomioistuimella on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 3 momentin nojalla päättänyt tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken toisin, noudatetaan kuitenkin tuomioistuimen päätöstä.”)

Silloin *ilman tällaista huoltajien mahdollista yhteistä tahdonilmaisua* evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla opetetaan evankelis-luterilaista uskontoa, ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla ortodoksista uskontoa ja uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle elämäntutkimustietoa; jos kyseistä opetusta ei kuitenkaan järjestetä vaatimuksen vähintään kolmesta oppilaasta jäädessä täyttymättä, oppilaalle järjestetään perusopetusasetuksen 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa, ja samoin sitä järjestetään oppilaalle, joka kuuluu muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon (olettaen, että kyseinen uskonnollinen yhdyskunta ei ole enemmistöinä), ellei oppilas osallistu huoltajien yhteisen selvityksen mukaisesti oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen.

Rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla muu kuin (katsomus-) opetus tai ohjattu toiminta ei voisi olla uskonnonvapauden vastaista, vaan olisi yksinomaan oppilaalle hyödyksi. Oppilaan huoltajilla säilyisi samalla kuitenkin mahdollisuus toimia yhdessä jonkin toisen

opetusjärjestelyn puolesta, koulussa tai sen ulkopuolella, itse punniten etuja ja haittoja — muut eivät kuitenkaan voisi heitä paremmin sitä tehdä (tästä enemmän kohdassa 4) alla).

Pyyntö uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan osallistumisesta johonkin jo järjestettyyn uskonnonopetukseen oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella vastaa seurauksiltaan sitä, mitä perusopetuslaista seuraa oppilaan liittämistä enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan, ja juuri siksi pyynnön olisi oltava huoltajien yhteinen.

Myös pyynnön (rekisteröityyn) uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan osallistumisesta elämäkatsomustiedon opetukseen olisi oltava huoltajien yhteinen, sillä vaikka tämä opetus ei ole uskontojen vastaista, huoltajat voisivat sitä sellaisena pitää.

Mahdollisen päätöksen useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan osallistumisesta jonkin uskonnon opetukseen on oltava huoltajien yhteinen; muutoinhan kahdella huoltajalla voisi jopa olla eri päätökset.

Seinäjoen kaupunki on toteuttanut tiedotteensa ja lomakkeensa tämän käytännön mukaisesti. Ne ovat nyt hyvin selkeät, eivätkä voi olla kenenkään aiheellisen kritiikin kohteena.

Ehdottamani muutos tukisi elämäkatsomustiedon ja ortodoksisen uskonnon opetusta. Opetusryhmien koko kasvaisi. Vastahakoistenkin kuntien olisi järjestettävä elämäkatsomustiedon opetusta, eivätkä ne voisi ohjalla oppilaita ev.lut. uskonnon opetukseen niin helposti kuin nykyään ilmeisestikin tapahtuu.

Tärkeintä olisi, että näin oppilas välttyisi paremmin väärään opetukseen joutumiselta.

Ehdotukseni vaikuttaisi samaan suuntaan kuin HE:n ehdotus. Eri rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien mukaisen uskonnon opetuksen opetusryhmien määrä voisi pienetä. Muu opetus tai ohjattu toiminta voitaisiin järjestää ilman kuljetuksia, ja niissä opettajille riittäisi tietysti yleinen opettajanpätevyys.

Toivon valiokunnan tarttuvan tähän ehdotukseeni.

4) Osallistumisvelvoitetta ei voitaisi asettaa. Rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan (saati useampaan) kuuluvalla oppilaalla/opiskelijalla ei voitaisi pelkällä perusopetuslain 13 §:n/lukiolain 9 §:n muutoksella säätää velvollisuutta osallistua oman uskonnon opetukseen, sillä vaadittaisiin myös uskonnonvapauslain täydentämistä lisäämällä rekisteröidylle uskonnolliselle yhdyskunnalle oikeus antaa Opetushallitukselle yhdyskunnan jäseniä perusopetus- ja lukiolakien kautta sitova lausunto, että joitain tiettyjä opetussuunnitelman perusteita noudattava uskonnon opetus on tämän uskonnollisen yhdyskunnan mukaista oman uskonnon opetusta. Sellaista ei ole näköpiirissä.

5) Uskonnonvapauslaissa kirkosta eroamisen ikärajaa alennettava. Voidaan nähdä, että syy säätää omalla päätöksellä uskonnollisesta yhdyskunnasta eroamiselle korkea 18 vuoden ikäraja oli valtionkirkkoihin kuuluvien oppilaiden/opiskelijoiden pakottaminen uskonnonopetukseen. Ikärajaa olisi alennettava. Aloitteen sopisi mitä parhaiten tulla sivistysvaliokunnalta.

Tämä ikäraja (ja ikäraja omalla päätöksellä jäsenekseen hyväksyvään uskonnolliseen yhdyskuntaan liittymiselle) tulisi asettaa perustelluimmin 12 vuoteen, kompromissina 13 tai 14 vuoden ikä. Samassa iässä uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan tulisi olla uskonnonopetuksessa vain omasta tahdostaan, muutoin elämäkatsomustiedon opetuksessa.

Muutos tukisi elämäkatsomustiedon opetusta.

Haluan esittää myös seuraavan näkökannan. Valtionkirkkoon vastoin tahtoaan kuuluva lukion opiskelija voi omantuntonsa vaatimuksesta kieltäytyä uskonnon kursseista heti lukion alusta lähtien, erota kirkosta ensi tilassa ja suorittaa sitten elämäkatsomustiedon pakolliset kurssit, mikä uuden tuntijaon toteuduttua olisi nykyistä helpompaa. Mutta jos opiskelija pääsee eroamaan kirkosta vasta 18 vuotta täytettyään, saattaa olla, että hän, erityisesti syksyllä syntynyt, ei suurimmallakaan ahkeruudella pystyisi valmistumaan lukiosta kolmessa vuodessa. Sellaisen suuren haitan uhatessa opiskelijan huoltajat joutuisivat antamaan suostumuksensa nuorensa kirkosta eroamiselle. Pakko kohdistuisikin siis huoltajiin. Siksin ikäraja olisi alennettava. Oivalsin uutta uskonnonvapauslakia säädettäessä, että jos lukio jo aikanaan olisi ollut kurssimuotoinen, olisin menetellyt kuvaamallani tavalla; siksi sen tässä esitänkin.

6) Lukion tuntijakopäätös kumoo uskontotiedon uhkaa. Asiaa aluksi laajalla kuuden puolueen pohjalla valmistellut hallitus hyväksyi 13.11.2014 valtioneuvoston asetuksen (942/2014) lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta. Äänin 14–1 uskonnon/elämänkatsomustiedon pakollisista kursseista vähennettiin yksi (sekä syventäviin lisättiin kaksi) ja muutettiin pakolliseksi filosofian syventävistä kursseista yksi, filosofinen etiikka. Hallituksen tavoitteena on näin toteuttaa yhteinen, yleinen etiikan opetus. Sen, poistuuko ev.lut. uskonnonopetuksesta samalla kristillisen etiikan osuuden pakollisuus, ratkaisee oppiaine itse; kokonaista kurssia siihen ei enää tarvittane. Opetushallitus ei taas voine opetussuunnitelman perusteissa uskonnollistaa filosofian opetusta, joten lukioon syntyy yhteinen, tunnustukseton etiikan opetus, joka ei silloin voi olla kenenkään omantunnon vastaista. Kyseessä ei siis olisi uskontotiedosta.

Toisin olisi ollut, jos tuntijakoasetuksessa olisikin perustettu etiikka lukiolaissa mainittuihin humanistis-yhteiskunnallisiin opintoihin luettavana uutena oppiaineena; olisi ollut vaara, että Opetushallitus olisi yrittänyt toteuttaa sen uskontoisena ja silloin uskonnonvapautta rikkovana uskontotietona.

Paradoksaalisesti ratkaisu vahvistaa elämänkatsomustiedon asemaa lukiossa sen pakollisten kursien vähenemisestä huolimatta juuri uskontotiedon uhkan hälvenemisen tähden.

Perusopetukseen on painavin perustein tarjottu lasten filosofointia, jolloin se erityisesti voisi toimia riidattomana pohjana yhteiselle etiikan opetukselle.

7) Uskonnon ja elämänkatsomustiedon yhteistunnit rikkovat ja uskontotieto rikkoisi uskonnonvapautta. Tärkein uskonnonvapautta koskeva seikka otettavaksi huomioon julkisen vallan koulussa on, että ketään ei velvoiteta osallistumaan vakaumuksensa vastaiseen opetukseen. Kohta 5) yllä olisi toteutettava, jota alaikäinen voisi paremmin puhua ja toimia puolestaan.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset kieltävät valtioita pakottamasta lasta opetukseen, joka on hänen huoltajiensa vakaumuksen vastainen. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea uskonnonopetusta missä muodossa tahansa. Sen sijaan ne eivät vaadi valtioita järjestämään uskonnonopetusta.

Naturalismi on filosofinen käsitys, että luonto on koko todellisuus. Se on tieteen mukainen käsitys todellisuuden luonteesta. Kaikki koulun opetus uskonnonopetusta lukuunottamatta noudattaa naturalismia. Elämänkatsomustiedossa tämä on otettu opetussuunnitelmien perusteissa huomioon siten, että uskontojen esittely jätetään vähäiseksi. Uskonnoilla ei ole elämänkatsomustiedon opetukselle annettavaa. Uskontojen laajempi esittely vaatisi myös uskontojen oppien ja kertomusten vaikutuksen taittamisen uskontojen kritisoinnilla naturalistiselta kannalta. Mutta sellaista ateismikasvatusta ei elämänkatsomustieto taas ole, vaan opetus kävisi luonteensa puolesta myös uskovalle oppilaalle ja hänen huoltajilleen.

Uskontotieto ei pysyisi naturalismissa ja rikkoisi siksi uskonnottomien uskonnonvapautta. Uskonnon ja elämänkatsomustiedon yhteistunnit, joita on ollut joissakin kouluissa, eivät myöskään pysy naturalismissa ja rikkovat siksi uskonnottomien uskonnonvapautta.

Vuoden 1922 uskonnonvapauslaki oli itsenäisen Suomen ensimmäinen suuri lakihanke, ja se säädettiin perustuslain säätämisen järjestyksessä. Se oli pitkään ollut tekeillä jo autonomian aikana, mutta olosuhteet eivät olleet sallineet sen säätämistä vielä tuolloin. Uskonnonvapauslaki salli eroamisen uskonnollisesta yhdyskunnasta ja jäämisen uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle. Samoin uskonnonvapauslaki salli uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan vapautumisen uskonnonopetuksesta. **Maamme historiallinen kehitys on ollut uskonnonvapauden suhteen aivan toinen, parempi, kuin muissa Pohjoismaissa.**

Elämänkatsomustieto syntyi, ei olisi voinut olla syntymättä, sen jälkeen, kun Vapaa-ajattelijain liiton pääsihteeri Erkki Hartikainen oli kannellut vuonna 1978 uskonnonopetuksesta vapautetuille peruskoulun oppilaille tarkoitetun uskontojen historian ja siveysopin kristillisestä opetussuunnitelmasta YK:n ihmisoikeuskomitealle, joka ratkaisussaan vuonna 1981 totesi opetussuunnitelman näyttävän ainakin osaksi uskonnolliselta mutta uskovansa ongelmien ratkaisemisessa ryhdytyn asianmukaisiin toimiin. Tuota uskontoista oppiainetta oli kansakoulussa opetettu jonkin verran, mutta ei kovin laajasti, eikä oppikoulussa lainkaan.

Ruotsissa taas siirryttiin 1960-luvulla kaikille pakollisesta uskonnonopetuksesta kaikille pakolliseen uskontotietoon, missään välissä siis opetuksesta vapautusta myöntämättä. Sisältö ei juuri muuttunut (minkä osoittaa myös muutama vuosi sitten Ruotsista hankkimani kaikki 12 kouluvuotta käsittävä uskontotiedon oppikirjasarja). Suomella on ollut yli 90 vuotta ratkaisevasti toisenlainen historia.

Uskontotieto merkitsisi kaikkein suurinta uskonnonvapauden loukkausta juuri elämänkatsomustiedon oppilaille ja opiskelijoille sekä tällöin näiden huoltajille.

Uskontotiedon uhka on masentava lapsen hankkimista ajattelevalle. Suomesta tulisi mahdoton maa lapsen kasvattamiseen.

Perustuslakivaliokunta tahtoi valitettavasti kirjata lausuntoonsa (PeVL 37/2014 vp) tarkasteltavasta hallituksen esityksestä kohdassa *Muita seikkoja* seuraavaa:

Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että perustuslaki ei estä peruskoulun ja lukion opetussisällön sellaista kehittämistä, jossa oman uskonnon opetuksen sijasta painopistettä siirrettäisiin kaikille yhteiseen uskontotiedon ja elämänkatsomustiedon opetukseen.

Perustuslakivaliokunnan lausuma on kuitenkin kovin kepeä, maamme uskonnonvapauden historiasta piittaamaton ja jo elämänkatsomustiedon synnyssä näkyneiden kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkityksen sivuuttava. Se seikka, että perustuslakivaliokunnan kannan (PeVM 10/2002 vp) mukaan ”oman uskonnon opetus” ei ole perustuslaissa tarkoitettua uskonnon harjoittamista, ei ole ratkaisevaa, vaan ratkaisevaa uskontotiedon opetuksessa olisi naturalismin vastaisille uskonnoille (etu)sijan antaminen vastoin koulun muuta opetusta; juuri siinä tapahtuisi uskonnonvapauden rikkominen ihmisen mielessä, eivätkä tilannetta perustuslakivaliokunnan vastakkaiset sanomiset auttaisi.

Yksi perustuslakivaliokunnan kuulema asiantuntija, hallintotieteiden tohtori, julkisoikeuden yliopistonlehtori Pauli Rautiainen viittasi oikeuskirjallisuuden käsitteeseen ”perusoikeuden heikennyskielto”. Mutta uskontotieto heikentäisi oleellisesti perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvaa uskonnonvapautta — siitä ei voitaisi enää puhua.

Perustuslakivaliokunta tarkasteli lausunnossaan (PeVL 20/2007 vp) hallituksen esityksestä laiksi Helsingin eurooppalaisesta koulusta vain ongelmaa maksujen määräämisestä oppilaille mutta ei lainkaan lakiesityksessä kouluun säädettyä uskontotietoa. Siis oikeus pysyttäytyä halutessaan kautta koulun opetuksen tieteellisen maailmankuvan piirissä oli maksuihin verrattuna valiokunnalle toisarvoinen asia, ei huolehtimisen arvoinen perusoikeuskysymys lainkaan. EU-virkamiesuran ajattelu sai tyrmäyksen kotimaasta.

8) Elämänkatsomustiedon avaaminen valtakirkon jäsenille ongelmallista. Yhdistyksemme on vastustanut sitä, että ev.-lut. valtakirkkoon kuuluvat oppilaat ja opiskelijat voisivat osallistua elämänkatsomustiedon opetukseen. Vaara opetuksen uskonnollistamiselle olisi liian suuri kirkon ilmoitettua olevansa kiinnostunut siitä, mitä sen jäsenille opetetaan. Nykyään kirkon vaikutus ei välttämättä olisi suora, mutta kirkon hegemonia yhteiskunnassa näkyy uskontotiedon ajamisena eli yrityksenä pakottaa kaikki uskontoiseen opetukseen. Uskontotiedon ajajia ovat nimenomaan ne ev.-lut. kirkon halukkaat jäsenet, jotka ovat tyytymättömiä ev.lut. uskonnonopetukseen; he saattavat kyllä siksi haluta, että elämänkatsomustieto avattaisiin kaikille, mutta eivät siis ole kuitenkaan valmiit puolustamaan elämänkatsomustietoa uskontotiedolta eivätkä näe sitä, että uskontotieto olisi erityisesti johdonmukaisuuttaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien, uskonnonopetukseen osallistumattomien uskonnottomien uskonnonvapauden vastaista.

Uskonnonopetuksesta pääsee elämänkatsomustiedon opetukseen toimimalla johdonmukaisesti.

matematiikan dosentti Jouni Luukkainen
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)
Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI; jouni.luukkainen@helsinki.fi